

Као седма књига едиције "Српски мемоари", у чијем уређивачком одбору седи наш уважени члан проф. др Радош Љушић, појавиле су се ове године дуго очекиване *Моје успомене* Краљице Наталије (по једној необијашњивој навици обавезно идентификоване презименом Обреновић, као да се у нашој и светској историји може залутати међу иним краљицама истог имена).

То је драгоцен књига из много разлога. Нас, наравно, пре свега привлачи један њен аспект - онај који се односи на Краљичино порекло.

Сви историјски и генеалогички извори говоре о оцу будуће српске Краљице Петру Кешку као о бојару и руском пуковнику, док њену мајку идентификују као принцезу по рођењу, из кнежевског молдавског рода Стурдза (услед фонетског проблема са реликtnим гласом *dz*, ово име се каткад

УСПОМЕНЕ СРПСКЕ КРАЉИЦЕ НАТАЛИЈЕ MEMOIRS OF NATALIE, THE QUEEN OF SERBIA

транскрибује и као Стурза или Стурца). Сама Краљица Наталија у својим успоменама показује силни респект према породичним везама мајке, док се на оца и његове претпостављене аристократске претке готово и не осврће.

Чини нам се, стога, упутним да се позабавимо покушајем да, макар и мало, допринесемо разрешавању генеалогичке ове српске Краљице. То није лако јер су извори о родословима влашко-молдавских домова нама тешко доступни, а секундарни извори који нам стоје на располагању прате претежно или кнежевске линије, или огранке који су чинили део нобилијарног система или Руског царства, или Аустро-угарске монархије. Стога ни овај преглед не претендује на исцрпност, већ се бави доступним фрагментима који ће, можда, допринети да се у неком будућем времену осветли и ова генеалогичка зона сумрака.

Род КЕШКО

Осим податка о томе да је Петар Кешко био руски пуковник, сви даљи подаци су у извесном узајамном конфлику. Он је час бојар, час спахија, што никако нису синоними, час припада влашком, а час молдавском племству, што је још мање исто. Изузев брака са принцем Стурдза и, чини се, непобитних доказа да је био врло имућан (мада не толико колико се у Србији предпостављало!), његов друштвени и аристократски ранг није био репрезентативан. Ранг пуковника је био (према табели чинова из 1917. године, значи за ранији период индикативно, а не категорично меродавно) еквивалентан рангу капетана 1. класе у ратној морнарици, односно колегијумског саветника у грађанској структури, а то значи да је био у VII рангу

Табеле чинова. То, опет, значи да је поседовао квалитет и привилегије личног племства, а не обавезно и наследног (мада ни то није искључено). Како је умро млад, са 35 година, његов чин пуковника није безначајан, али му није давао право у том времену на поседовање "душа". На његов грб нисмо нигде наишли, ни у доступним румунским сфрагистичким, нити у румунским и руским хералдичким изворима. Такође, нисмо могли лоцирати име Кешко ни у једном доступном нобилијарно-генеалогичком извору, изузев брачне везе са принцем Стурдза.

Род СТУРДЗА

Дом Стурдза је веома угледан, а нобилијарни генеалогички извори га изводе од извесног Влада Турза, Господара Молдавије (*Зибмакер*). Хронолошки преглед господара Молдавије (*Питер Трухарт*), међутим, не наводи такву личност, чак ни једног јединог са именом Влад. Међу Господарима Влашке, пак, има их и на претек:

- Влад I (претендент, 1394-1395/7)
- Влад II Дракул (Змај, 1433/5-1446)
- Влад III односно Владислав II (1447-1456)
- Влад III (IV) Цепеш (Набијач, Дракула, 1456-1462 и 1476-1477)
- Влад IV Гарул (Калуђер, 1482-1493/5)
- Влад V Владуца (Мали Влад, 1510-1512)
- Влад VI Драгомир (претендент, 1521)
- Влад VII Инекатул (Удаљени, 1530-1532)
- Влад VIII Винтила од Слатине (1532-1533/5)

Дакле, није јасно ко би, евентуално, био тај родоначелник. Међутим, чини се да је први документарни траг о Стурдзама једна повеља молдавског Кнеза Стефана Великог од 17. јануара

In This Issue

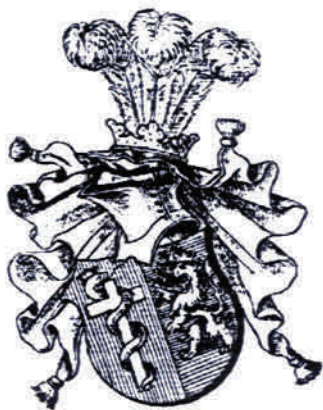
DESCENT OF THE CROWN
PRINCE ALEKSANDAR II (#4),

AWARDS OF YUGOSLAVIA,

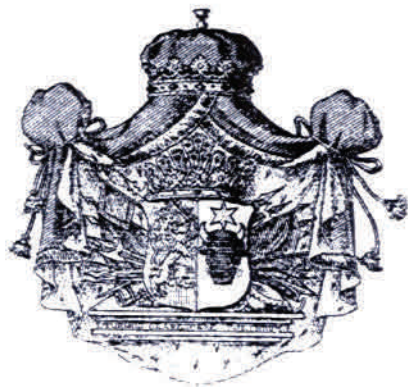
AN ABORTED PROJECT, etc.

1495. у којој се помињу извесни Балиц Стурдза, и његови синови Василије и Матеј. Јермерин ову двојицу третира као родоначелнике две гране Дома.

Први неспорни Господари Молдавије из овог Дома су Јоан Санду Стурдза (рођен у Јашију 1761, умро 1842; владао 1822-1828) и Михај Стурдза (рођен 1795, умро у Паризу 1884; владао 1834-1849). Још једног Стурдзу (Васила, рођеног у Ракоцирију 1811, умрлог 1870) налазимо као члана тро-чланог регентства 1858-1859, и коначно

Горе - Грб кнежева Стурдза: Расцепљено, десно на црвеном око сребрног латинског крста обавијена природна златом крунисана змија, лево на плавом златом крунисани сребрни пропети лав који замахаје природним мачем обавијеним зеленом граном лавора. Доле - кнежевски молдавски грб Стурдза: Расцепљен, десно на црвеном контурнирани златом крунисани сребрни пропети лав који замахаје природним мачем обавијеним зеленом лаворовом граном, лево на сребру природна бивоља глава између чијих рогова је златна 6-крака звезда. Above - Arms of Princes Sturdza: Per pale Gules a cross Argent entwined with a snake Proper ducally crowned Or and Azure a lion rampant Argent ducally crowned Or wielding a sword Proper entwined with a laurel branch Vert. Under - Arms of Moldavian Princes Sturdza: Per pale Gules a lion contoured rampant Argent ducally crowned Or wielding a sword proper entwined of a laurel branch Vert and Argent a buffalo head Proper with a star Or between horns.

истог Васила и као првог министра Молдавије у периоду 1859-1860, дакле у времену уједињења са Влашком у потоњу Румунију (уосталом и данашњи председник Владе републике Молдавије презива се Стурдза!).

Дом Стурдза је богато заступљен у генеалогiji краљице Наталије. Чини се да би први у низу непосредних предака могао бити Григоре Стурдза, Велики логотет (т.ј. Велики канцелар, чувар државног печата и, у случају одсућности владајућег Кнеза, регент Кнежевине) Молдавије. Он је био ожењен Маријоаром Калимахи (1762-1822), кћерком Григоре Калимахија, владајућег Кнеза Молдавије (1761-1769), и Хелене Маврокордато. Из тог брака је проистекло више деце, од којих је троје својим браковима успоставило густу династичку мрежу се другим румунским и фанариотским кнежевским родовима. Тако се (горе већ поменути владајући Кнез Молдавије) Михај Стурдза оженио Смарагдом, рођеном Принцезом Богориди од Самоса а њихова кћи Марија (1849-1905) удала се за Кнеза Константина Горчакова, сина славног руског Канцелара. Михајева млађа сестра, Хелена (1786-1831), удала се за Принца Александра Гику, и њихов син Григоре (1807-1856) биће последњи владајући Кнез Молдавије (1849-1856), и ожениће се својом рођаком Хеленом, кћерком владајућег молдавског Кнеза (1821-1829) Јона-Александруа Стурдза. Најстарија Михајева сестра, Роксана Стурдза (1785-1844), удала се за Јордакија Балша. Могуће је да је њему ово био други брак, а има индиција да се после његове смрти Роксана преудала за Петра Маврогенија. Из брака Јордакија Балша и Роксане Стурдза потичу две кћери чије ће потомство затворити породични круг:

- старија кћи Смарагда Балш (1811-1886) удала се за Костина Катарина, Великог логотета Молдавије, а њихова кћи Марија Катарини (1832-1879) постаће супруга Милоша Обреновића и мајка потоњег Краља Милана I.

- Наталија Балш (1812-1830) постаће супруга Јона Стурдза, Маршала бесарапског племства (и поред звучне титуле, то је релативно скромно достојанство начелника обласног племства), а од њихове две кћери једна, Пулхерија Стурдза, удаће се за Петра Кешка и постати мати потоње српске Краљице Наталије, а друга, Катарина Стурдза, удала се за члана славне фанариотске породице из руског огранка тога дома, Кнеза Мурузија.

Дом БАЛШ

О Дому Балш је већ било речи у вези са потомством Роксане Стурдза и Јордакија Балша. Међутим, у питању је стар род великих претензија. Разни извори их сматрају потомцима Балшића или још старијег дома француских маркиза де Бо, који су се прославили у Светој земљи. Иако за ове спекулације никада није било озбиљних доказа, сама породица је на ту апокрифну традицију доста полагала, користећи чак и грб са сунцем у сјају (слично породици де Бо, односно Балшићима по Илирским грбовницима). Ипак, род Балш у Румунији није никада убрзан у кнежевске већ у бојарске, и није поседовао титуле и државна достојанства која би се могла поредити са Стурдзама, Мурузијама или Гикама.

Посебно су биле честе брачне везе између Дома Балш и Дома Маврокордато. Један Јордаки Балш био је ожењен Маријом Маврокордато (умрлом 1770), кћерком влашког и молдавског владајућег Кнеза Константина, а Григоре Балш, молдавски спатар, Аном Маврокордато, кћерком молдавског логотета Константина Маврокордато. Браћа Константин и Александар (Велики логотет Молдавије) Маврокордато оженили су се Касандром, кћерком Константина Балша, и Катарином, кћерком Теодора Балша. Опет, Николас Маврокордато (грчки министар вера и амбасадор у Паризу, Лондону, Санкт-Петербургу и Лондону, Гувернер Крита) оженио се Хеленом, а његов рођак Димитрије (министар спољних послова Грчке) Софијом Балш.

Од других бракова Дома Балш, зна се за удају Хариклеје Балш за Константина Скину, грчког министра правде и посланика у Минхену и Бечу, после чије се смрти (1857) преудала за Николу Суцоа, из грчког огранка тог кнежевског Дома.

Дом МУРУЗИ (или МОРУЗИ)

Сестра кнегиње Пулхерије, Катарина Стурдза, о којој Наталија говори искључиво као о "кнегињи Мурузи", не помињући њено крштено име, вероватно је у младим данима будуће Краљице била појам аристократизма и друштвеног арилизма. За разлику од кнежева Стурдза, Мурузи су били нешто млађи по роду, али знатнијег богатства, и далеко утемељенијег угледа. Тај род је грчког порекла, а као родоначелник се води неки Димитрије

Грб кнежева Мурузи: Расцепљено, десно на злату сребрна глава бивола са истом таквом 6-краком звездом међу роговима и са младим сребрним полумесецем у горњем левом катопу, лево на црвеном златан орао у полету главе окренуте улево са златним латинским крстом у кљуну и са излазећим сунцем у сјају из горњег десног катона; у глави штита на плавом три златне 6-краке звезде по хоризонталу. Arms of Princes Mourousi: Per pale Or a buffalo head Argent with a six-pointed star between horns and a moon increscent in sinister canton both Argent and Gules an eagle head turned sinister and holding a cross of the same per bend sinister in the beak the sun in splendor emerging from the dexter canton also Or, and in chief Azure

или Антиох Мурузи(с). Домицилом рода сматра се мало место Понте Морозанда у околини Трапезунта. Како се верује да су истог рода и колена са Мурузијима и две друге кнежевске породице, Ханцари и Ипсиланти (потомци браће Димитрија/Антиоха, Константина и Саве), раст угледа Дома захтевао је угледнијег родоначелника, па је темељ успостављен у једном документу трапезунтског цара и личности извесног Константина Мороза, достојанственика последњег од трапезунтских Комнина. Као род близак Великој Цркви, Мурузи су бацили око на Влашку и Молдавију, те изворе великих богатстава читавог низа фанариотских родова, па године 1777. један Мурузи постаје владајући Кнез Молдавије (Александар VII, рођен 1730, умро 1787, владао 1777-1782), а потом још један на истом трону (Александар XII, рођен 1746, умро 1816, владао 1792-1793 и 1802-1806, а као Кнез Влашке под именом Александар VIII владао и том Кнежевином 1793-1796 и 1799-1801). Његов брат Димитрије, драгоман Високе порте, одбио је 1812. године, наводно, понуђени српски престо.

Није бап јасно за кога је од Мурузија била удата Наталијина тетка Катарина. Фуснота #2 тог теку идентификује као "Димитрија". У родослову Мурузија има два Димитрија који би

могли бити "кандидати за течу":

- Димитрије (1788-1844)
- Димитрије (1806-1838, ожењен Маријом Негри).

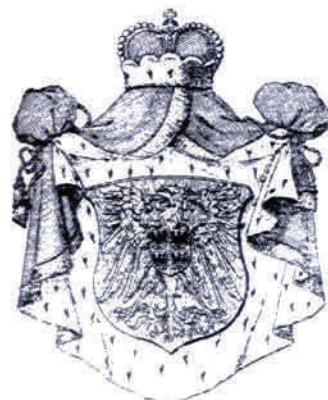
Како први по годинама не одговара, а други се женио само једном, можда име Димитрије и није оно право. Чини се да би теча пре морао бити Кнез Константин Мурузи (1819-1886), који је био царски руски коморник и предводник Руске странке у Молдавији, коме је призната титула и достојанство кнеза у Русији 1855. године. Тај Константин је прво био ожењен Кнегињом Пулхеријом Кантакузен, а после њене смрти 1844. године оженио се једном Кнегињом Стурдза, и то Катаринином. Или се ту ради о чистој коинциденцији, или је идентификација теча у фусноти погрешна.

Мурузи су у Русију дошли 1821. године, пошто су задужили Царство. Наиме, за време преговора о миру 1811. године, турску делегацију је предводио Димитрије Мурузи, већ поменути као драгоман, иначе брат кнеза Александра. Доставивши потајно турску позицију Румјанцеву, омогућио је Русији да исходи по себе повољан Букурешки мир. Издају су оба брата касније платила главама. У статус наследних руских кнежева уздигнути су 1893. и 1905, мада им кнежевски грб тамо никада није био заведен у Општи грбовник.

Дом ГИКА

Овај веома угледни род албанског је порекла. Та тврдња Доре Каподистрија, Принцезе Масалске (рођене Гика), узима се као поуздан, мада се до 19. века сматрало да је у питању цинцарски род из Загоре у Македонији. У том духу је и име "Гика" сматрано албанским деминовитом крштеног имена "Георгије" (или Јоргос). Наводно је тај Георгије, звани Гика, био друг из младости Мехмеда Ћуприлића и профитирао је из тог познанства, мада је професионално био хришћанин и католик.

Како наводи Кнез Димитрије Стурдза, Георгије Гика је каријеру остварио у Молдавији, где се оженио удовицом орођеном са многим бојарским лозама. Тако му је отворен пут до владајућег Кнеза Василе Лупуа (Вука, владао 1634-1653 и 1653) и положаја каплућехаје у Цариграду, где је поново сусрео Ћуприлића и ојачао везу са њим. Пошто је оженио сина Григора

Грб кнежева Гика: На црвеном златан орао који на грудима носи квадрирани штит са 4 пута поновљеним пољем-на сребру црни орао. Arms of Princes Ghica: Gules an eagle Or charged with an escutcheon upon

кнегињом Маријом Стурдза, и тако ушао у молдавско Високо друштво, искористио је везе у Цариграду и 1660. године постао владајући Кнез Молдавије. Од тада се не престолима Влашке и Молдавије изређало равно дванаест Гика, што је највећи број владара које је једна породица у Румунији дала.

Обе сестре Краљице Наталије (Марија и Катарина) биле су удате у породицу Гика, која после ослобођења Грчке тамо више није играла никакву улогу, и која је - потпуно порумуњена - задржала веома високо место у потоњој румунској историји.

Дом МАНУКБЕЈ

Није сасвим јасно из успомена Краљице Наталије у каквом је сродству са кнежевима Манукбеј. То је доста непозната породица, која се у релативно ретким генеалогским фондovima води као грузијска (навод Љубинке Трговчевић из увода у Успомене да су у питању јерменски кнежеви не мора бити нетачан, јер су сви јерменски кнежеви у састав руског племства били примљени посредством грузијске листе), мада се изричито на наводи ни у једном од познатих пописа о регулацији грузијских титула и достојанстава у Руском царству. Углавном, разбациани подаци могу се наћи код N. F. Ikonnikov, *Les archeveches de Paris: necropole 1914-1941, mariages et naissances*, Paris 1942, потом *Genealogisches Handbuch des Adels, Gluecksburg/Limburg a.d. Lahn*, 1955, и Князь А.Б. Лобанов-Постовский, *Русская родословная книга III*, Санкт-Петербург 1895. Сама Краљица не неко-

лико места помиње Гришу (Григориа?) Манукбеја, који је чини се према њој гајио нежна осећања, али само у XIX поглављу можемо тачно да одредимо о којим се члановима Дома Манукбеј ради. Наиме, грофица Олга Хацфелд (1854-1920), супруга грофа Бонифација фон Хацфелд-цу-Трахтенберга, била је кћи Кнеза Ивана-Мурата Манукбеја и Јелсене Николајевне Делановс. Њена сестра, Марија Ивановна Манукбеј (1845-1935), изгледа да се није удавала. Једина друга веза породице Манукбеј која нам је позната опет нема непосредне везе са родом Кешко (Кнегиња Јекатерина Емануиловна Манукбеј, која је умрла 1880, била је удата за грофа Христифора Јоакимовича Лазарева, а њихова кћи Ана била је удата грофица Деланова). Међутим, биће да поменути Гриша није из те гране породице, јер се у фусноти #7 изричито наводи да је име Кнеза Манукбеја, коме је било поверено старање о деци Петра Кешка, било Ђорђе.

Овај скромни преглед показује да је Краљица Наталија дошла из средине која је са очеве стране била заиста скоро безначајна, али је са мајчине стране била прилично репрезентативна у молдавско-влашском окружењу локалне вазалне аристократије, претежно грчко-цинцарске провенијенције.

У поређењу са породицом свога мужа Кнеза, потом Краља, Милана, Наталија је имала извесну предност која се могла одмеравати само у суштински скромним, али претенциозним оквирима балканских сујета. Њене породичне везе биле су несумњиво вештије друштвеној и аристократској мимикрији, али је њихов статус и ранг у круговима европског високог племства био релативно низак и егзотичан. Изузетно кратке владавине кнежева у Влашкој и Молдавији, пракса расписивања лицитације за положај и достојанство, чинили су румунска кнежевска достојанства више пословним авантурама него моделом аристократског ексклузивизма. Влашки и молдавски кнежеви су долазили из средине и етнички и културно различите од оне којом су владали, женили се и удавали између себе, говорили у свом кругу и у породици претежно грчки или француски; у великом броју случајева припадници тих породица обезбеђивали су себи уточиште у Русији или Светом Римском царству, односно у Угарској, за оно време када ће златна киша престати да пљушти, и када ће њихова

кнежевства бити поново изнета на лицитацију од стране Султана. У односу на то, српски Двор је несумњиво био скромније место, а српска средина сасвим неаристократска. Ипак, српски Кнез је био прави Кнез, четврти из свога Дома на Престолу, наследни Монарх, и као такав - чак и у својству вазала једног морибундног царства - угледнији и прихваћенији од било ког влашког и молдавског парагона из Наталијиног породичног албума. У односу на то, перманентно Наталијино наглашавање сопственог аристократизма делује не само патетично, него и лишено елементарне пристojности, о разуму и да не говоримо.

На крају, неколико малих опаски о лику Краљице Наталије, према ономе како је себе осликала у овим *Успоменама*.

Поражавајућа је слика интелектуалног лика Кнегиње и Краљице Наталије. Њена нарцисоидност, опседнутост сопственом испразношћу, псеудо интелектуални клишен, патолошка и удворичка страст ка империјалном сјају руског Двора и истовремена необуздана мржња према мужу, спојена са готово потпуном неосетљивошћу према сопственом детету коме у *Успоменама* посвећује мање места него витезу де Тозију или грофу Кевенхилер-Мечу, дају поразну слику инфантилности лишене наивности, и хистрионизма без сенке племенитог дара. То је слика особе оптерећене потвесним стидом због недовољног друштвеног и племићког статуса свога оца, особе која дуго памти сваку умишљену увреду и повреду, која ништа не може научити и ниште не уме заборавити, да парафразирамо Таљерана. И њена потоња конверзија у католичанство има се тумачити само као део једне помахнитале и закаснеле осветољубивости, која у напуштању вере којом се китила у *Успоменама* вероватно замишља коначну освету свима онима за које је умислила да су је повредили. Уз лик који је сама себи одредила овим *Успоменама*, њен супруг Милан делује људски, понекад дирљиво, често симпатично; интелектуално, у односу на Наталију, Милан се чини цинично.

Трагедија брачних веза српских Монарха у 19. и 20. веку као да има корена у извесном осећању ниже вредности изданака народних династија, чему се, ваљда, има приписати склоност ка браку са особама нижег друштвеног ранга, и тумачити драма-

тични расплети којима су се такве авантуре оканчавале, као људске, династичке и државне трагедије.

Читајући *Успомене* Краљице Наталије, човек мора зажалити што је институција морганатског брака код нас остала непозната. Као Кнегиња Манукбеј, или као госпођа де Този, Наталија Кешко би вероватно била егземпларна супруга. Као српска Кнегиња и Краљица, њен допринос уништењу Династију Обреновића свакако је знатнији но што је то икада могла сањати да оствари Илка Марковић, да је којим случајем прецизније гађала.

Д. А. / D. A.

This Article deals with family connections of Natalie, daughter of Russian Colonel and Moldavian Boyar Peter Keshko, and his spouse Pulcheria, born Princess Sturdza. Natalie Keshko eventually married Ruling Prince of Serbia Milan Obrenovich IV, and became Queen of Serbia in February/March 1882. The Article was inspired by the appearance of the first edition of *Memoirs of Queen Natalie*, and tries to establish connection between families of her father and mother and some other Houses that are mentioned in said *Memoirs*, notably those of Sturdza, Balș, Ghica, Manukbey, Mourousi and Keshko. Special attention is drawn to the fact that there is a double-loop genealogical connection between Queen Natalie and her Consort, because two daughters of lordaki Balș and Roxana Sturdza, Smaragda and Natalie, were grandmothers of both spouses: Smaragda married Costin Catargi, and was mother to Marie Catargi, married to Milosh Obrenovich and mother of the King, while Natalie married Ion Sturdza and was mother of Pulcheria Sturdza, who married Peter Keshko and gave birth to the future Queen Natalie.

